

РЕЖИСУРА ЗАВЕРШАЛЬНОГО ЕТАПУ ЗАНЯТТЯ

**І. В. Кудлай,
асистент кафедри природознавчих наук**

Успіх приходить до того, хто його прагне.

Наступний, весело освітлений день –
плід учорашнього...

Г. Сковорода

Наразі уклад життя пред'являє нові вимоги до якості освіти: це висока якість освіти, конкурентоспроможність, комунікабельність, вміння орієнтуватись у потоках інформації.

Інновації характерні для будь-якої професійної діяльності людини і тому стають предметом вивчення, аналізу, впровадження у багатьох сферах. Інновація педагогічна – це нововведення в педагогічну діяльність, зміни в технології навчання і виховання, що мають на меті підвищення їх ефективності.

Перехід на нові освітні стандарти передбачає зміну ролі викладача. В даний момент сучасна педагогіка розглядає викладача як менеджера, керуючого активною розвиваючою діяльністю студентів. Це складніша діяльність, ніж в традиційному навчанні, і вимагає від педагога більш високого рівня професійно-педагогічної підготовки, компетентності та майстерності. У такій ситуації викладач повинен володіти різними інструментами організації навчального процесу.

Система освіти призводить до зміни пріоритетів у діяльності викладача: не навчити, а створити умови для самостійної роботи студентів. Тому інформаційні технології стали провідним компонентом навчального заняття. Головне - це впевнений поворот світової системи освіти до використання високих технологій і соціальна активність.

У сучасній педагогіці розрізняють загальні форми навчання (колективна, групова, індивідуальна).

Факт педагогічної взаємодії в процесі освітньої діяльності визначає одну з дидактичних закономірностей: ефективність уроку сильно залежить від ступеня взаємного реагування викладача і студентів один на одного. Викладач може своєю поведінкою або "приспати", або "завести" аудиторію. Звичайно, "заведена" аудиторія вже не дозволить розслабитися, але працювати з нею набагато приємніше, ніж з байдуже-соною аудиторією.

Однак можуть виникнути відчуженість і нерозуміння, які можна долати методом проб і помилок, а можна звернутися до досвіду представників "суміжної" професії. Якщо викладач, так і не навчився знаходити оптимальний контакт з аудиторією, може спокійно допрацювати до пенсії, то театр, який не має контакту з глядачами, існувати не може. Для акторів і режисерів вміння "завести" глядача - питання виживання. Тому використання викладачем вищого навчального закладу перевірених практикою театральних прийомів різко підвищує ефективність занять, сприяє професійному вдосконаленню педагога.

Іван Зязюн підкреслює ключовий принцип суб'єктно-дієльного навчання: і педагог, і учень є суб'єктами навчання, рівноправними партнерами в навчально-виховному процесі.

Керівна роль належить у цій зв'язці, безперечно, суб'єкту викладання, тобто педагогу. Іван Зязюн слушно наголошує, що «освіта неможлива без учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки» [3, с. 33]. Суб'єктна позиція педагога, який має спеціальну підготовку і професійно займається педагогічною діяльністю у навчально-виховних закладах, не викликає особливого сумніву у багатьох науковців і практиків. Хоча впоратися з цим дуже складним завданням вдається не кожному педагогу, а тільки тим, які є справжніми майстрами своєї справи, з одного боку, та, з іншого – які самі являються суб'єктами процесу навчання та відповідають вимогам, які висуваються до фахівців соціономічних професій, тобто мають стійке хороше самопочуття у процесі роботи з людьми; мають потребу у спілкуванні; спроможні поставити себе на місце іншої людини; здатні швидко розуміти наміри, помисли та настрої інших людей; здатні швидко орієнтуватися у міжлюдських взаєминах; здатні добре пам'ятати, тримати у

пам'яті про особистісні якості багатьох і водночас різних людей та ін. Від суб'єктної позиції педагогів суттєво залежить духовна культура освітнього середовища, ефективність навчально-виховного процесу, успішність навчальної діяльності учня – суб'єкта учіння, який у суб'єкт-суб'єктній взаємодії має формуватися як особистість (соціальний суб'єкт), формувати культуру навчальної діяльності (навчальний суб'єкт чи навчальна суб'єктність), набути ключові види компетентності, тобто знає смисл життя і має чіткі життєві та професійні перспективи, спроможний творчо застосовувати отримані загальнонаукові знання, практичні навички, вміння та здатності для набуття професійної та фахової видів компетентності. Відповідно, процес навчання з боку педагога має бути організований так, щоб кожен учень, з одного боку, відчував себе суб'єктом пізнання та діяльності, міг повноцінно проявити себе у спілкуванні, а кожен навчальний захід має йому допомогти усвідомлювати себе творчою особистістю та всебічно сприяти самопізнанню, самоствердженню, самореалізації та самоактуалізації як соціального суб'єкта та суб'єкта навчальної діяльності, а з іншого – міг реалізувати конституційну потребу кожної дитини – бути суб'єктом пізнання, самоусвідомлення, спілкування та діяльності. Суб'єктний підхід у навчально-виховному процесі буде сприяти, на думку Івана Зязюна, формуванню в учнів «...не лише нормативних знань, але передусім механізмів самонавчання і самовиховання з врахуванням максимального включення індивідуальних здібностей кожного учня» [2, с. 55]. Наступний важливий аспект у гуманістичному навчанні, на який вказує Іван Зязюн, – це необхідність існування суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами та учнями: «Важливим і складним завданням є переведення змісту освіти у внутрішній світ особистості. Для цього необхідно організувати психологічно обґрунтовану діяльність двох рівнозначних у відношеннях суб'єктів: учитель – учень, прагнучи актуалізувати формування в учнів внутрішньоособистісної мотивації при задоволенні їхніх сутнісних (існуючих і формованих) потреб. Йдеться про освітню технологію – внутрішню організацію змісту, тобто про логіку і структуру змісту в контексті взаємовідношень учасників освітньої, зокрема і педагогічної дії» [1, с. 15]. Акцент

робиться не лише на зміст навчальної діяльності та учіння, хоча це також дуже суттєво, а на формуванні таких міжособистісних взаємин, які забезпечують комфортні умови в навчально-виховному закладі для розвитку кожної дитини. Для цього кожен урок має стати, на думку Івана Зязюна, «театром одного актора» [4, с. 44]. А педагогічна діяльність має бути тільки такою, бо педагогу постійно приходится вирішувати та розв'язувати на заняттях найрізноманітніші нестандартні навчальні, виховні, міжособистісні та інші проблеми як з всіма учнями, так і кожним із них. Ця діяльність лише наполовину побудована на раціональній технології та методиці, а друга половина – це справжнє мистецтво, індивідуальна технологія і методика роботи з учнями. У зв'язку з цим перша вимога до педагога – бути соціальним, професійним і фаховим суб'єктом, друга – проявляти творчість у педагогічній діяльності, третє – любити учнів такими, якими вони є. Основними проявами творчості педагога є здатність сформулювати щодо будь-якої навчальної проблеми альтернативну; побачити у відомих на перший погляд явищах нові факти, прояви, перспективи та ін.; наявність системного, практичного, критичного та оригінального мислення, здатність відійти навіть від авторитетних думок і ставлень; схильність до асоціацій, проектування, моделювання, систематизації, узагальнення та конкретизації; пошук у стандартній діяльності нестандартних підходів щодо її організації та здійснення тощо.

Таким чином, справжнім смислом педагогічної діяльності є, на переконання Івана Зязюна, «люднознавство», на основі чого організуються подальші дії педагога щодо конкретного учня. В контексті гуманістичної ідеї слід підняти проблему «олюднення Людини» у сфері освіти, тому що смислом і ціллю освіти (І. Зязюн) є Людина у постійному (впродовж життя) розвитку, її духовне становлення, гармонія відносин із собою та іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ «живої» та «неживої» природи. Отже, система освіти створюється для людини,

функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості та в ідеалі її призначення – щастя людини. Кінцевий результат освіти – внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути добротворцем» [1, с. 14, 18].

Справжній викладач прагне здійснити в першу чергу не ритуальне, ефективне заняття: побудувати навчальний процес на основі спілкування. Реальна ціна уроку визначається характером спілкування вчителя і учнів. При конструюванні уроку-спілкування бажано забути формулювання типу: "Учні повинні засвоїти, запам'ятати, виконати, сказати, зрозуміти...".

Заняття і сьогодні залишається основним елементом навчального процесу, але в системі особистісно орієнтованого навчання суттєво змінюється його функція, форма організації.

Заняття в особистісно орієнтованій системі навчання підпорядкований не повідомленню та перевірці рівня знань (хоча й такі уроки потрібні), а виявленню досвіду учнів за ставленням до змісту матеріалу, який викладає вчитель. Для цього вчитель, працюючи з класом у полілоговому режимі виділяє різні індивідуальні значення (семантичні) „коди” та, спираючись на них, відбирає ті, які найбільше відповідають науковому змісту знань, що підлягають засвоєнню.

Робота на заняттях з суб'єктивним досвідом учня вимагає від викладача спеціальної підготовки: не просто вміння викладати свій предмет, а вміння аналізувати зміст того, чим вже володіє студент із запропонованої теми. У цих умовах змінюється режисура уроку. Студенти не просто слухають розповіді викладача, а постійно співробітничать з ним у режимі діалогу, висловлюють свої думки, діляться своїм розумінням змісту, обговорюють те, що пропонують одногрупники, за допомогою викладача ведуть відбір змісту, закріпленого науковими знаннями.

У перебігу бесіди немає правильних (неправильних) відповідей, є різні позиції, точки зору, виділивши які, викладач потім починає обробляти їх з позицій свого предмета, дидактичної мети. Таку роботу можна проводити тільки на

занятті, на якому задано контекст та зміст бесіди, але їх передачу організовано як „зустріч” різного розуміння цього змісту, носієм якого є не тільки викладач, а й самі студенти. Науковий зміст народжується як знання, яким володіє не тільки викладач, а й студенти. Відбувається своєрідний обмін знанням, колективний відбір його змісту. Студенти у цьому процесі є учасниками його створення. За таких умов знання, які необхідно засвоїти, стають особистісно значущими.

Сформулюємо основні вимоги до особистісно орієнтованого заняття:

- пріоритет особистості студентів в організації освітнього процесу;
- орієнтація на процес навчання за методикою співробітництва;
- орієнтація на особистісні досягнення студентів;
- створення емоційно-актуального фону заняття, ситуацій успіху;
- чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань заняття;
- раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання;
- використання активних методів навчання мультимедійних систем;
- зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутим студентами;
- формування вмінь студентів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці;
- заохочення прагнень студентів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.

Вимоги до сучасного заняття:

Загальнопедагогічні:

1. Пріоритет особистості студента в організації освітнього процесу.
2. Врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів.
3. Орієнтація на процес навчання за методикою співробітництва.
4. Орієнтація на особистісні досягнення студентів.
5. Тривимірне навчання.
6. Створення емоційно-актуального фону уроку, ситуацій успіху.
7. Педагогічний такт і культура мови.
8. Пізнавальна самостійність студентів.
9. Чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань уроку.

Дидактичні:

1. Раціональне використання кожної хвилини заняття.
2. Раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання.
3. Використання активних методів навчання, мультимедійних систем.
4. Зв'язок з раніше вивченим, досвідом, набутим студентами.
5. Формування вмінь студентів самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці.
6. Індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу.
7. Використання сценарних варіантів занять, які забезпечуються різноманітними носіями інформації.
8. Заохочення прагнень студентів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.
9. Організоване закінчення занять.

Психологічні:

1. Врахування психологічних особливостей кожного студенту.
2. Нормальний психічний стан і стійкий настрій вчителя до студентів.
3. Розумна вимогливість і доброзичливість викладача до студентів.
4. Педагогічна етика і психологічний такт.

Гігієнічні:

1. Температурний режим.
2. Норми освітлення.
3. Провітрювання.
4. Відповідність нормативам меблів.
5. Чергування видів навчальної роботи і різноманітність методів навчання.

Метою особистісно орієнтованого заняття є створення умов для виявлення пізнавальної активності студентів.

Засобами досягнення цієї мети можуть бути:

- використання різноманітних форм та методів навчальної діяльності, які дозволяють розкрити суб'єктивний досвід студентів;
- створення атмосфери зацікавленості кожного студенту в результатах роботи всієї групи;
- стимулювання студентів до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без побоювань помилитися, отримати хибну відповідь тощо;
- оцінка досягнень студентів протягом усього процесу його діяльності, а не тільки за кінцевим результатом;
- заохочення прагнень студентів знаходити свій спосіб роботи, аналізувати протягом заняття роботи інших студентів, вибирати та освоювати найбільш раціональні з них;
- створення на уроці педагогічних ситуацій спілкування, які б дозволяли кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність, виборність у способах роботи, створення обстановки для природного самовираження студентів.

Задум заняття включає наступні елементи:

- 1) уявлення про те, на що буде направлено головне зусилля викладача, в якому завданні воно проявиться найбільшою мірою і можливо викличе необхідний поворот у розумінні теми студентами, на що будуть прямо або побічно працювати всі завдання заняття. Це близько до визначення мети, але менш формально;
- 2) уявлення про те, яка робота необхідна перед головним завданням, щоб воно виконувалося аудиторією з інтересом;
- 3) які завдання будуть потрібні викладачу для розвитку нового інтересу, з яким зіткнуться студенти.

Ознака вдалого заняття - ділове відчуття у студентів, що вони навчилися чому-то новому для себе. Ці позитивні емоції зовсім не обов'язково повинні бути словесно сформульовані.

Після вдалого заняття у студентів складається "образ" нового почуття: "Я раніше не міг (не знав), а тепер можу (знаю)".

Припустимо, що цікаве заняття вміло підготовлене. Залишилося його цікаво провести. Той інтерес, з яким заняття підготовлене, обов'язково повинен проявитися в поведінці самого викладача. В аудиторію входить сильний, впевнений у собі викладач. Він сильний, тому що володіє багатством, яким може поділитися зі студентами. Він може спокійно ходити або сидіти, розпоряджатися простором аудиторії. Якщо викладач витратив хвилину на те, щоб спокійно вибрати, звідки йому почати говорити, "зважив" і оцінив, що тут було до його приходу і що треба змінити, щоб студентам було зручно працювати з матеріалом його предмета, то це зазвичай визначається, як діяльність явно впевненої людини з пристосування умов до себе, а не себе до умов.

Викладач знає, що він "приніс" в аудиторію цікаве заняття, і готовий допомогти учням отримати нові знання. "Допомогти комусь працювати часто набагато важче, ніж все зробити самому. Саме праця помічника і потрібна від викладача, що встав на позиції педагогіки довіри".

Сьогодні знання і навіть навички (як окремі елементи) застарівають досить швидко, тому підхід на основі компетенцій є найбільш перспективним. Він дозволяє стратегічно бачити картину, забезпечувати високу гнучкість. Нові тенденції відображають прагнення людей до більшої свободи і розширення власних можливостей.

У сучасному житті відбувається трансформація парадигми освіти: відходять у минуле традиційні педагогічні технології, засновані на трансляції освітнього контенту; з'являється новий інтерактивно-ігровий освітній простір, який забезпечує швидкий зворотний зв'язок між викладачем і тими, хто навчається, посилює групову активність і підвищує мотивацію до навчання [1, 6]. Відеоігри та ігрові технології стають потужним інструментом мотивації нового покоління студентів до навчання.

Дійсно, тренд на змагальність і залучення в гру захопив не тільки споживчий ринок, але і сферу освіти. Вчитися простіше, коли є додаткова мотивація і не обов'язково це повинні бути матеріальна вигода або кар'єрні перспективи. Ми повинні допомогти студентам зрозуміти, як працюють гарні

команди, а потім створити загальний набір навичок, які працюють, незалежно від складу команди. Для того, щоб це сталося, студенти повинні будуть брати участь і міркувати про різні спільні досліди на занятті. У відповідь ми будемо сприяти більш позитивному клімату в аудиторії, підвищувати навички міжособистісного спілкування студентів і краще готувати їх до участі в колективних діях по зміні.

На занятті важливий не тільки темп, але і ритм. Прагнення будь-що-будь забезпечити потрібний темп "проходження програмного матеріалу" провокує недбалість студентів і поверхневе розуміння ними цього самого матеріалу. Якщо викладач, намагаючись врятувати урок від "затягнутості", нарощує швидкість, він "тікає" один, залишаючи позаду позіхають, нічого не зрозуміли учнів.

Помилки гальмують темп. Але якщо аудиторія має можливість зупинитися і розібрати їх, виникає робочий ритм заняття, що згуртовує студентів навколо завдання.

Ритм, на відміну від темпу, задається не викладачем, а студентами; він відповідає їх здібностям і забезпечує розвиток останніх. На старших курсах важче "спровокувати" учнів на формування ритму заняття, але ефективність його досить сильно зростає. Темпоритм парадоксальний. Близькі цілі зазвичай пов'язані з темпом, далекі – з ритмом. Викладачі не люблять відступати від програми, побоюючись, що не встигнуть її пройти.

Але насправді програма буде освоєна, якщо студенти на заняттях стикалися не з нею, а з перешкодами на шляху її освоєння. Перешкоди у кожного свої, їх неможливо запрограмувати. Ситуаційно імпровізоване викладачем і студентами подолання перешкод (ритм) дає по-справжньому глибокі знання.

Важливо створювати навчальне заняття так, щоб викладач сприймався, як позитивний герой. Але згадаймо - у багатьох фільмах і спектаклях симпатії глядача виявляються на стороні явно "нехороших" типів, а до "полум'яних борцям за щастя" ми ставимося прохолодно. Справа в тому, що не кожен "сценарно-позитивний" герой викликає бажання спілкуватися з ним "наживо". Великий знавець культури Сходу, Алан Уотс писав: "Справжня людина не є зразком доброчесності, педантом або охоронцем вдач. Він розуміє, що деякі

недосконалості так само необхідні для справжньої людської природи, як сіль для приготування смачної страви. З підкреслено праведними людьми неможливо жити, тому що вони повністю позбавлені почуття гумору, не дозволяють всебічно проявитися своєму людському єству і наражають на небезпеку себе і інших, не усвідомлюючи власної тіні. Як і всі настирливі ханжі, вони намагаються помістити світ в прокрустове ложе лінійних приписів і абсолютно не здатні піти на розумний компроміс."

Ще одне важливе зауваження. Відомий американський проповідник, священник і психолог Джон Пауелл застерігає від "гри в позитивного героя": "Саме сумний наслідок життя під маскою полягає... у тому, що ми позбавляємо самих себе чесного, справжнього контакту з реальним світом і з іншими людьми, в руках яких знаходяться ключі до досягнення нами більшої зрілості і повноти життя. Коли людина в житті вдається до виконання якоїсь складної ролі або надягає ту чи іншу маску, він тим самим позбавляє себе можливості зростання як особистості. Ми просто перестаємо бути тими, хто ми є, і позбавляємо себе атмосфери, необхідної для зростання. Ми просто виконуємо якусь роль на сцені. І коли завіса опускається після чергового даного нами подання, стає очевидно, що ми нітрохи не стали доросліше, а залишилися такими ж, якими були на початку дії."

Звернувши увагу на завершальну частину уроку, підкреслимо, що вона повинна пройти на позитивних емоціях, яскраво, щоб було цікаво та з'явилося бажання скоріше відвідувати наступне заняття. Одним з різновидів завершального етапу можна використати сторітеллінг — педагогічну техніку, яка побудована на використанні історій з певною структурою і героєм, спрямована на вирішення педагогічних завдань навчання, наставництва, розвитку та мотивації.

Педагогічний сторітеллінг як техніка подачі навчальної інформації виконує такі функції:

- наставницьку;
- виховну;
- мотивуючу;

- освітню;
- розвиваючу.

Існують два основних види педагогічного сторітеллінгу:

- класичний сторітеллінг- реальна життєва ситуація (або придумана історія) розповідається викладачем самостійно. Ті, що навчаються тільки слухають і сприймають інформацію. Класична розповідь служить для трансляції явного знання. Явне знання виражається вербально або існує у вигляді тексту. При використанні класичного сторітеллінгу викладач передає студентам конкретну навчальну інформацію: правила, теорії, Експериментальні закони тощо, наділену в яскраву форму історії, що запам'ятовується.
- активний сторітеллінг - викладачем задається "канва історії", визначаються її цілі і завдання. Слухачі активно залучаються в процес створення і розповідання історій.

Студенти можуть:

- створювати історії самостійно, дотримуючись завдань і рекомендацій викладача;
- моделювати різні ситуації і шукати шляхи виходу;
- аналізувати історії самостійно або з викладачем.

Активний сторітеллінг сприяє передачі не тільки явного, але і неявного знання. Неявне знання - це такий вид знання, який логічно не оформляється і вербально не виражається. Воно особливим чином проявляється в практичній діяльності і являє собою передачу умінь і навичок.

Сьогодні педагогічний сторітеллінг застосовується при активному використанні мультимедійних технологій, а значить, може без праці використовуватися викладачами як в очному, так і в дистанційному форматі навчання.

Цифровий сторітеллінг - формат сторітеллінгу, в якому розповідання історії доповнюється візуальним рядом (відео, скрайбінг, майнд-меп, інфографіка).

Також різновидом інструменту для навчання на завершальному етапі заняття може бути використана притча.

Розповіді з власного життя або повчальні історії завжди були основою навчання. Історії виконували навчальну, надихаючу, спонукаючу і інформуючу функції та при цьому важливо вибрати найбільш доречну історію. Для навчання студентів пропоную використовувати притчі. Притчі - це не просто розповіді. Кожна притча може щось дати, навчити чогось, в ній закладена певна правда, певний урок.

У чому ж полягає універсальність притчі як методу навчання? Перш за все, змістовний матеріал притч застосуємо до вирішення найширшого кола проблем. Притча змушує слухача по-новому подивитися на світ, на себе, на взаємини з людьми. Оскільки знання, укладені в тексті притчі мають багаторівневу систему, то сама вона не може бути зрозуміла правильно або неправильно. Кожен слухач буде її тлумачити відповідно свого рівня світовідчуття і свідомості. Тому будь-яке розуміння притчі і її тлумачення має право на існування, і воно не може бути вірним або невірним, т. к. ніхто з присутніх при обговоренні притчі не має права претендувати на абсолютне розуміння, включаючи оповідача.

Пропоную кілька рекомендацій по використанню притч в практиці викладача:

- визначте мету, яку ви хочете досягти за допомогою даної історії (зняти втому, напругу, активізувати розумову діяльність студентів);

- при виборі притчі визначте, для чого буде залучена історія: чи стане вона матеріалом обговорення чи стане введенням до розгляду нової інформації, або ж ви будете використовувати її для закріплення вивченого матеріалу;

- при необхідності можна адаптувати історію, враховуючи особливості групи, час і місце заняття, поставлені цілі і завдання, супроводжувати її власним розумінням або ускладнити по ходу розповіді;

- розповідь притчі розрахована не більше ніж на 5-7 хвилин і бажано притчу не читати з листа, а переказувати, тоді зоровий контакт з аудиторією створить позитивний настрій на роботу.

Завершення заняття притчею – це досить продуктивна, на мій погляд, технологія. Мораль фінальної притчі закріплюється в підсвідомості студентів,

тому вибору притчі варто звернути особливу увагу. Завершальна історія стає містком до наступного дня навчання.

Сила притчі така, що навіть у наш час високих технологій вони залишаються успішними каналами передачі інформації, які навчають слухачів і доносять до них мудрість, яка допомагає їм навчатися та розвиватися.

Як це не здається дивним, викладачу завжди є чому повчитися у своїх студентів. Тому на занятті важливо залишатися режисером, який жваво відчуває аудиторію, але не посереднім актором у масці "хорошого викладача".

Відповідно, процес навчання з боку педагога має бути організований так, щоб кожен учень, з одного боку, відчував себе суб'єктом пізнання та діяльності, міг повноцінно проявити себе у спілкуванні, а кожен навчальний захід має йому допомогти усвідомлювати себе творчою особистістю та всебічно сприяти самопізнанню, самоствердженню, самореалізації та самоактуалізації як соціального суб'єкта та суб'єкта навчальної діяльності, а з іншого – міг реалізувати конституційну потребу кожної дитини – бути суб'єктом пізнання, самоусвідомлення, спілкування та діяльності.

Список літератури:

1. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С.11- 57.

2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: [навч. посібник] / Зязюн І. А., Сагач Г. М. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

3. Зязюн І. А. Освіта і вчитель у контексті українського державотворення: Матеріали до доповіді на загальних зборах АПН України 15-16 грудня 1998 р. / І. А. Зязюн. – К., 1995. – 33 с.

4. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посібник для вчителів (Книжка в журналі) / І. А. Зязюн // Рідна школа.– 1995.– № 7-8.– С. 39-44.

5. Зязюн І. А. Сучасна освіта у контексті гуманістичної філософії // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти: Зб. наук. праць / Ред. кол.: І. А. Зязюн (голов. ред.), С. О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, В. Г. Скотний та ін. – Львів: Світ, 1999. – Вип. 4. – С. 5-12.

6. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі : монографія / І. І. Доброскок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина [та ін.] ; Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Переяслав-Хмельницький : Вид-во С. В. Карпук, 2008. – 284 с.

7. Наджетти Роберт Эллис. Современные притчи. / Р. Э. Наджетти. - ООО Издательский дом «София», 2004. - 259 С.

8. Педагогічна майстерність: [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

9. Психологія суб'єктної активності особистості: Матеріали міжнар. наукової конференції «Підростаюча особистість як суб'єкт психічної активності, саморозвитку і творчості», 12-14 жовтня 1992 р., м. Київ. – К., 1993. – 227 с.

10. Использование притчи как метода обучения студентов. <https://studopedia.org>